

**O‘QISH SAMARADORLIGINI INNOVATSION TA’LIM TEXNOLOGIYALARI
ASOSIDA RIVOJLANTIRISH METODIK TIZIMI**

Abduvaliyeva Gulchexra Mamadjon qizi

Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), o‘qituvchi

University of Business and Science oliy ta’lim muassasasi

Maktabgacha ta’lim- Boshlang‘ich ta’lim va sport faoliyati kafedrası

gulchehraabduvaliyova@gmail.com

Annotatsiya

Mazkur maqolada o‘quvchilarda funksional savodxonlikni rivojlantirishda modulli ta’lim va interfaol metodlarning o‘rni ilmiy-nazariy hamda amaliy jihatdan tahlil qilingan. Shuningdek, boshlang‘ich ta’lim jarayonida o‘quvchilarning o‘qish, tushunish va axborotni qayta ishlash kompetensiyalarini shakllantirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalarning ahamiyati yoritilgan. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, modulli ta’lim asosida tashkil etilgan interfaol darslar o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish, bilimlarni amaliy qo‘llash va funksional savodxonlik darajasini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar

funksional savodxonlik, modulli ta’lim, interfaol metodlar, boshlang‘ich ta’lim, o‘qish kompetensiyasi, pedagogik texnologiyalar.

**МЕТОДИЧЕСКАЯ СИСТЕМА РАЗВИТИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ЧТЕНИЯ
НА ОСНОВЕ ИННОВАЦИОННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ**

Абдувалиева Гулчехра Мамаджон кизи

доктор философии по педагогическим

наукам (PhD), преподаватель

Высшее учебное заведение

University of Business and Science

кафедра дошкольного образования,

начального образования и

спортивной деятельности

gulchehraabduvaliyova@gmail.com

Аннотация

В данной статье научно-теоретически и практически анализируется роль модульного обучения и интерактивных методов в развитии функциональной грамотности учащихся. Освещается значение современных педагогических технологий в формировании навыков чтения, понимания и обработки информации у

обучающихся в системе начального образования. Результаты исследования показывают, что интерактивные занятия, организованные на основе модульного обучения, способствуют развитию самостоятельного мышления учащихся, применению знаний на практике и повышению уровня функциональной грамотности.

Ключевые слова

функциональная грамотность, модульное обучение, интерактивные методы, начальное образование, читательская компетенция, педагогические технологии.

**A METHODOLOGICAL SYSTEM FOR DEVELOPING READING EFFICIENCY
BASED ON INNOVATIVE EDUCATIONAL TECHNOLOGIES**

Abduvaliyeva Gulchexra Mamadjon qizi

Doctor of Philosophy (PhD) in

Pedagogical Sciences, Lecturer

Higher Education Institution

University of Business and Science

Department of Preschool Education,

Primary Education, and Sports Activities

gulchexraabduvaliyova@gmail.com

Abstract

This article provides a scientific and practical analysis of the role of modular education and interactive methods in developing students' functional literacy. It highlights the importance of modern pedagogical technologies in shaping students' reading, comprehension, and information-processing competencies in primary education. The research findings indicate that interactive lessons organized on the basis of modular education contribute to the development of students' independent thinking, practical application of knowledge, and enhancement of functional literacy levels.

Keywords

functional literacy, modular education, interactive methods, primary education, reading competence, pedagogical technologies.

Kirish.

Bugungi kunda ta'lim tizimining asosiy maqsadi nafaqat o'quvchilarga nazariy bilim berish, balki ularning funksional savodxonligini rivojlantirish, ya'ni kundalik hayotda uchraydigan muammolarni hal etishda bilim, ko'nikma va kompetensiyalarni samarali qo'llay olish qobiliyatini shakllantirishdan iboratdir. Xalqaro baholash dasturlari (PISA, PIRLS, TIMSS) natijalari ham shuni ko'rsatadiki, zamonaviy ta'lim tizimida o'quvchilarning matnni tushunish, tahlil qilish, xulosa chiqarish va real

vaziyatlarda qo'llash ko'nikmalariga alohida e'tibor qaratilmoqda. Shu nuqtayi nazardan, funksional savodxonlik tushunchasi ta'lim mazmunining markaziy komponentiga aylanib, o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, muammoli vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilishi hamda ijtimoiy moslashuvchanligini ta'minlovchi muhim omil sifatida qaralmoqda. An'anaviy o'qitish usullari esa ko'pincha reproduktiv faoliyatga yo'naltirilgani sababli, o'quvchilarda yuqori darajadagi funksional savodxonlikni shakllantirishda yetarli samarani bermayapti. Mazkur muammolarni bartaraf etishda modulli ta'lim texnologiyasi alohida ahamiyat kasb etadi. Modulli ta'lim o'quv jarayonini mantiqan tugallangan, aniq maqsad va kutilgan natijalarga yo'naltirilgan o'quv modullari asosida tashkil etishni nazarda tutadi. Bu yondashuv o'quvchilarning o'zlashtirish sur'atini individuallashtirish, mustaqil o'rganish faoliyatini faollashtirish va o'z-o'zini nazorat qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Natijada o'quvchi bilimni tayyor holatda emas, balki faol bilish jarayonida egallaydi.

PISA (Programme for International Student Assessment) — Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD) tomonidan tashkil etilgan nufuzli xalqaro baholash dasturi bo'lib, u har uch yilda bir marotaba dunyoning ko'plab davlatlarida o'tkaziladi. Ushbu tadqiqotda 15 yoshli o'quvchilarning majburiy umumiy ta'lim bosqichida egallagan bilim, ko'nikma va kompetensiyalarining hayotiy ahamiyati baholanadi. PISA dasturining asosiy maqsadi — o'quvchilarning maktabda o'zlashtirgan bilimlarini real hayotiy vaziyatlarda qo'llay olish darajasini aniqlash, ya'ni ularning funksional savodxonligini baholashdan iboratdir. PISA tadqiqoti an'anaviy bilimlarni eslab qolish yoki qayta bayon qilishga emas, balki o'quvchilarning muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, mantiqiy xulosa chiqarish, qaror qabul qilish va bilimdan amaliy foydalanish qobiliyatlarini aniqlashga yo'naltirilganligi bilan ajralib turadi. Shu bois PISA natijalari ta'lim tizimining samaradorligini, o'qitish metodlari va o'quv dasturlarining zamonaviy talablar bilan mosligini baholashda muhim indikator hisoblanadi.

PISA doirasida o'quvchilarning o'qish savodxonligi, matematika savodxonligi va tabiiy fanlar savodxonligi kompleks tarzda baholanadi. Xususan, o'qish savodxonligi o'quvchining yozma matnlarni tushunishi, ularni tahlil qilishi, baholashi va maqsadli ravishda foydalanish kompetensiyalarini qamrab oladi. Bunda o'quvchi faqat matn mazmunini anglabgina qolmay, balki undagi axborotni turli vaziyatlarda qo'llay olishi, muallif pozitsiyasini aniqlashi, yashirin ma'lumotlarni ochib berishi hamda o'z munosabatini asoslab bera olishi talab etiladi. Shuningdek, PISA topshiriqlari o'quvchilarning tanqidiy va mantiqiy fikrlashini rivojlantirishga yo'naltirilgan bo'lib, ular turli formatdagi (uzluksiz, uzlukli, raqamli) matnlar asosida ishlab chiqiladi. Bu esa o'quvchilarning axborotni izlash, tanlash, solishtirish va baholash kompetensiyalarini aniqlash imkonini beradi. Natijada PISA o'qish savodxonligini faqat lingvistik

ko'nikma sifatida emas, balki ijtimoiy va kognitiv kompetensiyalar majmui sifatida talqin etadi.

PISA tadqiqoti natijalari shuni ko'rsatadiki, yuqori natijalarga erishgan davlatlar ta'lim tizimida o'quvchiga yo'naltirilgan yondashuv, interfaol metodlar, muammoli topshiriqlar hamda kompetensiyaviy asoslangan o'qitish usullaridan keng foydalaniladi. Bu esa ta'lim jarayonida faktlarni yodlashga asoslangan yondashuvdan voz kechib, o'quvchilarda mustaqil fikrlash, tahlil qilish va bilimni hayotiy faoliyatga tatbiq etish ko'nikmalarini shakllantirish zarurligini yaqqol namoyon etadi. Xulosa qilib aytganda, PISA dasturi zamonaviy ta'limda o'quvchilarning funksional savodxonligini rivojlantirishga qaratilgan islohotlar uchun ilmiy-metodik asos bo'lib xizmat qiladi. Ushbu dastur talablari modulli ta'lim va interfaol metodlarni ta'lim jarayoniga joriy etish orqali o'quvchilarning o'qish savodxonligini oshirish hamda ta'lim sifatini xalqaro standartlar darajasiga ko'tarish zarurligini asoslab beradi.

PIRLS (*Progress in International Reading Literacy Study*) — Xalqaro ta'lim yutuqlarini baholash assotsiatsiyasi (IEA) tomonidan har besh yilda bir marotaba o'tkaziladigan nufuzli xalqaro tadqiqot bo'lib, u 4-sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini baholashga qaratilgan. Ushbu dastur boshlang'ich ta'lim bosqichida o'qish kompetensiyalarining qay darajada shakllanganligini aniqlash orqali, ta'lim sifatini baholash va uni takomillashtirish uchun muhim ilmiy asos yaratadi.

PIRLS tadqiqotining asosiy maqsadi — o'quvchilarning o'qish jarayonida matn mazmunini anglash, uni tahlil qilish va undan maqsadli foydalanish qobiliyatlarini aniqlashdir. Dastur doirasida o'qish savodxonligi o'quvchining yozma matnlarni tushunishi va ulardan turli vaziyatlarda samarali foydalana olish kompetensiyasi sifatida talqin etiladi. Bu yondashuv o'qish savodxonligini faqat texnik o'qish ko'nikmasi emas, balki murakkab kognitiv faoliyat sifatida baholash imkonini beradi. PIRLS tadqiqotida o'quvchilarning badiiy (adabiy) va axborot (informatsion) matnlar bilan ishlash ko'nikmalari alohida baholanadi. Badiiy matnlar orqali o'quvchilarning syujetni tushunish, qahramonlar xatti-harakatini tahlil qilish, voqealarga munosabat bildirish hamda estetik didini shakllantirish ko'zda tutiladi. Axborot matnlari esa o'quvchilarning faktlarni ajratib olish, asosiy va ikkilamchi ma'lumotlarni farqlash, sabab-oqibat munosabatlarini aniqlash va xulosa chiqarish qobiliyatlarini aniqlashga xizmat qiladi.

Shuningdek, PIRLS baholash mezonlarida o'quvchilarning quyidagi kognitiv jarayonlari muhim o'rin tutadi:

- matndan aniq axborotni topish;
- matn mazmunini tushuntirish va talqin qilish;
- axborotni integratsiyalash va umumlashtirish;
- matn mazmunini baholash va unga shaxsiy munosabat bildirish.

Mazkur ko'nikmalar o'quvchilarda tanqidiy fikrlash, mantiqiy tahlil va mustaqil xulosa chiqarish qobiliyatlarini shakllantirishga xizmat qiladi.

PIRLS tadqiqoti natijalari shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich sinflarda o'qish savodxonligi yuqori darajada rivojlangan o'quvchilar keyingi ta'lim bosqichlarida nafaqat ona tili va adabiyot fanlarida, balki matematika, tabiiy fanlar va boshqa o'quv fanlarini o'zlashtirishda ham yuqori natijalarga erishadilar. Chunki o'qish savodxonligi barcha fanlarni o'rganish uchun asosiy tayanch kompetensiya hisoblanadi. Xalqaro tajriba shuni tasdiqlaydiki, PIRLS natijalari yuqori bo'lgan ta'lim tizimlarida darslar o'quvchiga yo'naltirilgan, interfaol metodlar asosida tashkil etilgan bo'lib, o'quvchilar matn bilan ishlash jarayonida faol subyekt sifatida ishtirok etadilar. Bu esa modulli ta'lim va interfaol metodlardan foydalanish orqali boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'qish savodxonligini, demakki, funksional savodxonlikni rivojlantirish zarurligini ilmiy jihatdan asoslab beradi.

TIMSS (Trends in International Mathematics and Science Study) — Xalqaro ta'lim yutuqlarini baholash assotsiatsiyasi (IEA) tomonidan tashkil etiladigan nufuzli xalqaro baholash dasturi bo'lib, u 4- va 8-sinf o'quvchilarining matematika hamda tabiiy fanlar bo'yicha bilim, ko'nikma va kompetensiyalarini baholashga yo'naltirilgan. Ushbu tadqiqot har to'rt yilda bir marotaba o'tkazilib, turli mamlakatlarda ta'lim tizimining mazmuni va samaradorligini qiyosiy tahlil qilish imkonini beradi.

TIMSS dasturining asosiy maqsadi — o'quvchilarning matematika va tabiiy fanlar bo'yicha egallagan bilimlarini nafaqat nazariy darajada, balki amaliy vaziyatlarda qo'llay olish qobiliyatini aniqlashdan iboratdir. Shu bois, TIMSS baholash jarayoni o'quvchilarning formulalarni yod bilishiga emas, balki ularni real hayotiy vaziyatlarga moslashtirib qo'llay olishiga alohida e'tibor qaratadi.

TIMSS tadqiqotida baholash kognitiv darajalar asosida amalga oshiriladi.

Xususan, o'quvchilarning:

- bilimlarni eslab qolish va tushunish;
- ularni turli vaziyatlarda qo'llash;

TIMSS (Trends in International Mathematics and Science Study) — Xalqaro ta'lim yutuqlarini baholash assotsiatsiyasi (IEA) tomonidan tashkil etiladigan nufuzli xalqaro baholash dasturi bo'lib, u 4- va 8-sinf o'quvchilarining matematika hamda tabiiy fanlar bo'yicha bilim, ko'nikma va kompetensiyalarini baholashga yo'naltirilgan. Ushbu tadqiqot har to'rt yilda bir marotaba o'tkazilib, turli mamlakatlarda ta'lim tizimining mazmuni va samaradorligini qiyosiy tahlil qilish imkonini beradi.

TIMSS dasturining asosiy maqsadi — o'quvchilarning matematika va tabiiy fanlar bo'yicha egallagan bilimlarini nafaqat nazariy darajada, balki qobiliyatini aniqlashdan iboratdir. Shu bois, TIMSS baholash jarayoni o'amaliy vaziyatlarda qo'llay olish

quvchilarning formulalarni yod bilishiga emas, balki ularni real hayotiy vaziyatlarga moslashtirib qoʻllay olishiga alohida eʼtibor qaratadi.

TIMSS tadqiqotida baholash kognitiv darajalar asosida amalga oshiriladi. Xususan, oʻquvchilarning: — bilimlarni eslab qolish va tushunish; — ularni turli vaziyatlarda qoʻllash; — tahlil qilish, umumlashtirish va mantiqiy xulosa chiqarish kompetensiyalari aniqlanadi.

Bu yondashuv oʻquvchilarning mantiqiy fikrlashini, muammoni tahlil qilish qobiliyatini hamda sabab-oqibat aloqalarini aniqlash koʻnikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Matematika yoʻnalishida TIMSS oʻquvchilarning sonlar, algebra elementlari, geometriya va maʼlumotlar bilan ishlash boʻyicha bilimlarini baholaydi. Tabiiy fanlar boʻyicha esa biologiya, fizika, kimyo va geografiya elementlari doirasida oʻquvchilarning ilmiy tushunchalarni anglash, tajribalarni tahlil qilish hamda tabiat hodisalarini ilmiy asosda izohlash koʻnikmalari aniqlanadi. Bunda oʻquvchilarning ilmiy tushunchalarni real jarayonlar bilan bogʻlay olish qobiliyatiga alohida eʼtibor qaratiladi.

TIMSS topshiriqlari oʻquvchilarning muammoli vaziyatlarni hal etish, dalillarga asoslangan xulosa chiqarish va ilmiy fikrlash kompetensiyalarini baholashga qaratilgan boʻlib, bu jihatlar funksional savodxonlikning fanlararo rivojlanishini taʼminlaydi. Chunki matematika va tabiiy fanlar boʻyicha shakllangan bilimlar kundalik hayotda hisob-kitob qilish, texnologik jarayonlarni tushunish va atrof-muhit hodisalarini anglashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Xalqaro tajriba shuni koʻrsatadiki, TIMSS natijalari yuqori boʻlgan taʼlim tizimlarida oʻqitish jarayoni kompetensiyaviy yondashuv, interfaol metodlar, tajriba va kuzatuvga asoslangan topshiriqlar orqali tashkil etiladi. Bu esa taʼlim jarayonida modulli taʼlim texnologiyasini qoʻllash, fanlararo integratsiyani kuchaytirish hamda oʻquvchilarning mustaqil va ijodiy fikrlashini rivojlantirish zarurligini ilmiy jihatdan asoslab beradi. TIMSS dasturi oʻquvchilarning matematika va tabiiy fanlar boʻyicha funksional savodxonligini baholashda muhim vosita boʻlib, u taʼlim jarayonini zamonaviy talablar asosida takomillashtirish, oʻquv dasturlarini optimallashtirish hamda oʻqitish metodikasini xalqaro standartlarga moslashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Matematika yoʻnalishida TIMSS oʻquvchilarning sonlar, algebra elementlari, geometriya va maʼlumotlar bilan ishlash boʻyicha bilimlarini baholaydi. Tabiiy fanlar boʻyicha esa biologiya, fizika, kimyo va geografiya elementlari doirasida oʻquvchilarning ilmiy tushunchalarni anglash, tajribalarni tahlil qilish hamda tabiat hodisalarini ilmiy asosda izohlash koʻnikmalari aniqlanadi. Bunda oʻquvchilarning ilmiy tushunchalarni real jarayonlar bilan bogʻlay olish qobiliyatiga alohida eʼtibor qaratiladi.

TIMSS topshiriqlari o'quvchilarning muammoli vaziyatlarni hal etish, dalillarga asoslangan xulosa chiqarish va ilmiy fikrlash kompetensiyalarini baholashga qaratilgan bo'lib, bu jihatlar funksional savodxonlikning fanlararo rivojlanishini ta'minlaydi. Chunki matematika va tabiiy fanlar bo'yicha shakllangan bilimlar kundalik hayotda hisob-kitob qilish, texnologik jarayonlarni tushunish va atrof-muhit hodisalarini anglashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, TIMSS natijalari yuqori bo'lgan ta'lim tizimlarida o'qitish jarayoni kompetensiyaviy yondashuv, interfaol metodlar, tajriba va kuzatuvga asoslangan topshiriqlar orqali tashkil etiladi. Bu esa ta'lim jarayonida modulli ta'lim texnologiyasini qo'llash, fanlararo integratsiyani kuchaytirish hamda o'quvchilarning mustaqil va ijodiy fikrlashini rivojlantirish zarurligini ilmiy jihatdan asoslab beradi. Xulosa qilib aytganda, TIMSS dasturi o'quvchilarning matematika va tabiiy fanlar bo'yicha funksional savodxonligini baholashda muhim vosita bo'lib, u ta'lim jarayonini zamonaviy talablar asosida takomillashtirish, o'quv dasturlarini optimallashtirish hamda o'qitish metodikasini xalqaro standartlarga moslashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Abduvaliyeva G.M Boshlang'ich sinf o'quvchilari o'qish samaradorligini modulli ta'lim sharoitida oshiruvchi interfaol metodlar//NamSU-Научный вестник НамГУ- NamDU ilmiy axborotnomasi, Namangan 2022-yil_maxsus son, ISSN:2181-1458,- B. 576-580. (13.00.00. № 30)
2. Abduvaliyeva G.M O'qish darslari samaradorligini mediatexnologiyalar asosida takomillashtirish// Qo'qon DPI. Ilmiy xabarlar ISSN:3030-3958, №2/2025. –B. 1245-1250 (13.00.00.OAK 2023-yil 5-maydagi №337/6 sonli Rayosat qarori)
3. Abduvaliyeva G.M Boshlang'ich sinf o'qish darslarida interfaol metodlardan foydalanish// “Ona tili va adabiyot fanlarini o'qitishda zamonaviy yondashuvlar va innovatsiyalar” mavzusida respublika ilmiy- amaliy konferensiya materiallari. 10-11-oktabr 2024-yil Namangan, - B.207-214.
4. Abduvaliyeva G.M Boshlang'ich sinf o'quvchilari o'qish samaradorligini oshirish uchun maxsus yondashuvlar// “O'zbekiston taraqqiyotining yangi davrida tarbiya klasterlarini yaratish masalalari” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari to'plami. Namangan – 2024-yil, 20-sentabr. -B. 156-162.
5. Abduvaliyeva G.M Modulli ta'lim – ta'lim maqsadiga eltuvchi yo'l// Fidoyi va jonkuyar pedagoglar jurnali. Ustozlar uchun 1-To'plam 28.05.2022 www.pedagoglar.uz . – B. 34-36. (13.00.00. OAK 28-son 1-to'plam may 2022)

6. Abduvaliyeva G.M O‘qish samaradorligini oshirishning o‘ziga xos usullari// “Ona tili va adabiyot fanlarini o‘qitishda zamonaviy yondashuvlar va innovatsiyalar” mavzusida xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya. Namangan-2024., –B. 44-53.

7. Abduvaliyeva G.M Learning efficiency based on interactive methods and media technologies// ISSN: 2692-5206, Impact Factor: 12,23 American Academic publishers, volume 05, issue 03,2025 Journal: <https://www.academicpublishers.org/journals/index.php/ijai>